

STRUKTURA WYDATKÓW A POZIOM ZASPOKOJENIA POTRZEB W ODCZUCIU RESPONDENTÓW NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Słowa kluczowe: gospodarstwo domowe, wydatki, potrzeba, zaspokajanie potrzeb.

Wstęp

Głównym celem funkcjonowania gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb jego wszystkich członków. Realizacja celu może się odbywać dzięki wykorzystaniu posiadanych zasobów i inwestowaniu osiągniętych dochodów. Stopień i sposób zaspokajania potrzeb można poznać poprzez analizę wydatków gospodarstwa.

Jedną z metod zaspokajania potrzeb gospodarstwa domowego jest samozaopatrzenie, które pełni istotne funkcje dla określenia obranej przez gospodarstwo strategii przystosowawczej.

Poziom i struktura wydatków gospodarstw domowych

Na poziom i strukturę wydatków gospodarstw domowych wpływa wiele czynników – m. in. poziom i dynamika cen, dostępność towarów i usług na rynku oraz wysokość dochodów, od której zależy poziom wydatków i standard życia gospodarstwa.

Wydatki ponoszone przez gospodarstwo domowe obejmują zakupy towarów i usług konsumpcyjnych oraz kategorię „pozostałe wydatki”. Do grupy dóbr i usług konsumpcyjnych zaliczamy dobra nietrwałego użytku (np. żywność), dobra półtrwałego użytkowania (np. odzież) i dobra trwałego użytku (np. lodówka). Wszystkie te wydatki mają na celu zaspokojenie potrzeb wszystkich członków gospodarstwa domowego. Kategoria „pozostałe wydatki” obejmuje m. in.: dobra przekazywane na rzecz innych gospodarstw domowych, zaliczki na podatek od dochodów osobistych, podatek od nieruchomości, podatek od spadku i darowizn (*Budżet gospodarstw domowych w 2003 roku*, s. 12-13).

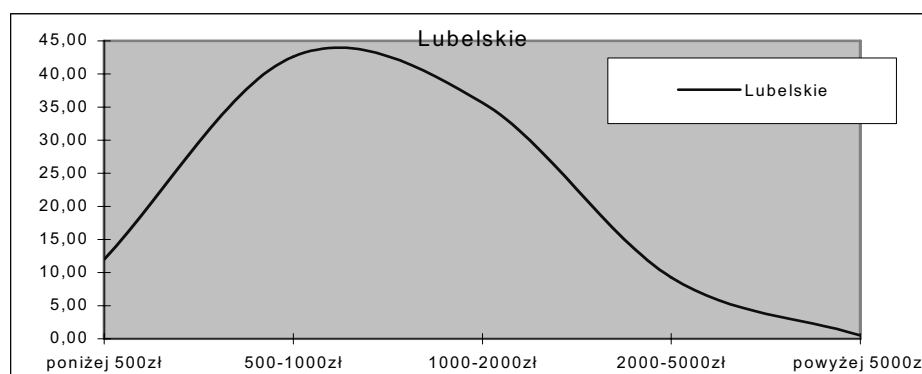
Poziom wydatków w badanej populacji

Zastosowanie takich narzędzi statystycznych, jak miary tendencji centralnych, pozwoliło na stwierdzenie, że średnie miesięczne wydatki ponoszone w gospodarstwach domowych woj. lubelskim kształtowały się na poziomie 1255 zł, przy odchyleniu standardowym 174 zł.

Wartością dominującą, dzielącą zbiorowość na dwie równe części, była kwota 1000 zł. Oznacza to, że połowa gospodarstw domowych wydaje średnio do 1000 zł miesięcznie, a druga połowa – powyżej 1000zł. Ważna jest także informacja, że w 25% gospodarstw wydatki kształtowały się na poziomie powyżej 1500 zł miesięcznie. Analizując powyższe dane należy pamiętać, że w grupie gospodarstw prawie 1/3 ankietowanych nie udzieliła odpowiedzi na pytanie dotyczące określenia kwoty pieniężnej. Można przypuszczać, że przyczyną tego zjawiska był fakt, że wydatki w tych gospodarstwach znacznie przewyższają deklarowane, a środki finansowe pochodzą z szarej strefy.

Rozkłady wydatków w badanej grupie gospodarstw wskazuje, iż około 43% gospodarstw wydaje miesięcznie w granicach 500–1000 zł, a ponad 1/3 – w granicach 1000–2000 zł miesięcznie (Ryc. 1).

Ryc. 1. Struktura średnich miesięcznych wydatków ponoszonych w badanej grupie (w %).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań

Czynnikiem istotnie wpływającym na poziom wydatków jest poziom wykształcenia głowy gospodarstwa. Zastosowanie miernika statystycznego pozwala stwierdzić, że istnieją różnice w poziomie wykształcenia w poszczególnych grupach wydatków (chi-kwadrat – 44,666, poziom istotności – 0,000). Zmienną warunkującą wielkość wydatków w gospodarstwie domowym jest liczba osób wchodzących w jego skład (chi-kwadrat – 43,614; poziom istotności – 0,000).

Poziom i struktura wydatków w dużym stopniu zależą od wysokości osiągniętych w gospodarstwie domowym dochodów. W badanej grupie gospodarstw zachodziła istotna statystycznie zależność pomiędzy wielkością średnich miesięcznych dochodów a poziomem wydatków. Siła związku pomiędzy zmiennymi była umiarkowana – chi-kwadrat – 890,876, poziom istotności – 0,000; V-Kramera – 0,696.

W sytuacji równomiernego rozkładu wydatków na każde gospodarstwo powinna w efekcie przypadać taka sama kwota pieniężna. W przypadku istnienia odchylenia od tej zasady występuje zróżnicowanie wydatków (Kwasek 2002 s. 68).

W badanej grupie największy współczynnik zróżnicowania decylowego miał miejsce w przypadku gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek (11,6). Oznacza to, że poziom wydatków 10% gospodarstw najczęściej wydających był 11,6 razy wyższy niż u 10% gospodarstw wydających najmniej.

W przypadku gospodarstw rolnych można mówić również o wysokim stopniu zróżnicowania wydatków. Poziom wydatków 10% rolników najczęściej wydających był 7,3 razy wyższy niż 10% rolników wydających najmniej. Pozostałe grupy gospodarstw charakteryzowały się znacznie niższymi współczynnikami zróżnicowania wydatków. Najmniej widoczne różnice zachodziły między gospodarstwami domowymi emerytów i rencistów. Współczynnik zróżnicowania decylowego był tam najmniejszy (3,2), co oznacza, że w grupie rencistów i emerytów poziom wydatków 10% gospodarstw najczęściej wydających był 3,2 razy wyższy niż w grupie 10% wydających najmniej. W gospodarstwach domowych pracowników wielkość współczynnika zróżnicowania decylowego wydatków wyniosła 4,0, podczas gdy w gospodarstwach pracowników użytkujących gospodarstwo rolne był on nieznacznie wyższy (4,4).

Tab. 1. Współczynnik zróżnicowania decylowego wydatków gospodarstw domowych (stosunek decyla IX do I)

Gospodarstwa domowe	Lubelskie
Ogółem	5,0
Pracownicy	4,0
Pracownicy użytkujący gospodarstwo rolne	4,4
Rolnicy	7,3
Pracujący na własny rachunek	11,6
Emeryci i renciści	3,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

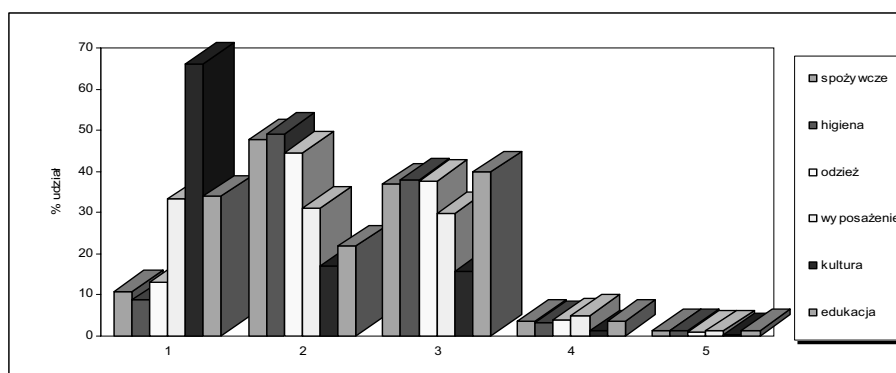
Struktura wydatków a poziom zaspokojenia potrzeb w odczuciu respondentów na przykładzie województwa lubelskiego

Sposobem na pomiar kondycji finansowej i poziomu życia gospodarstw domowych jest zbadanie, na ile są one w stanie zaspokoić bieżące potrzeby w ramach swoich dochodów i wydatków.

Uzyskany na terenie woj. lubelskiego materiał empiryczny pozwolił na przeprowadzenie analizy z uwzględnieniem poziomu zaspokojenia potrzeb w sześciu grupach: artykułów spożywczych, środków czystości i artykułów higienicznych, odzieży i obuwia, kultury i rozrywki, potrzeb edukacyjnych. Na przedstawionym wykresie zostały także uwzględnione potrzeby mieszkaniowe związane z wyposażeniem w meble, sprzęt RTV i AGD itp.

Analizując wykres 2 zaobserwować można, że co dziesiąte gospodarstwo domowe nie zaspokajało w pełni potrzeb żywnościowych. Co drugie gospodarstwo było w stanie wystarczająco je zaspokoić poprzez zakup najtańszych produktów. Co trzecie gospodarstwo oceniło poziom zaspokojenia potrzeb w tej kategorii na poziomie dobrym. Udział gospodarstw, w których oszczędne gospodarowanie środkami finansowymi pozwoliło na zaspokajanie potrzeb żywnościowych na wysokim poziomie, był niewielki (3,6%). W badanej grupie mało które gospodarstwo domowe zaspokajało potrzeby żywnościowe w pełni.

Ryc. 2. Stopień zaspokojenia potrzeb w wybrane artykuły w badanej populacji woj. lubelskiego

- 1 - na niewystarczającym poziomie.
2 - w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów.
3 - na dobrym poziomie.
4 - na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy.
5 - na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie środków czystości oraz artykułów higienicznych kształtował się w sposób zbliżony do kwestii artykułów żywnościowych. Dominowały gospodarstwa domowe, które realizowały za-

potrzebowanie na te artykuły dzięki zakupom dóbr najtańszych (49,2%). W 38% gospodarstw domowych w odczuciu respondentów potrzeby te były zaspokajane na dobrym poziomie, zaś niespełna 9% gospodarstw nie miało możliwości zaspokojenia na satysfakcjonującym poziomie potrzeb zaopatrzenia w artykuły higieniczne a także w środki czystości.

Kolejną grupę produktów, wiążącą się z istotnymi wydatkami gospodarstwa domowego, tworzą odzież i obuwie. W 13% wiejskich gospodarstw domowych potrzeby w tym zakresie nie są zaspokajane na wystarczającym poziomie. Dla kolejnych 44% gospodarstw metodą na realizację zapotrzebowania w odzież i obuwie jest zakup produktów najtańszych. Zadowolenie z nabywanych artykułów odzieżowych wyrazili ankietowani z 230 gospodarstw. Wysoki poziom realizacji potrzeb w zakresie posiadania odzieży i obuwia wystąpił w prawie 5% gospodarstw domowych, przy czym znaczna ich część zawdzięczała go oszczędnemu gospodarowaniu środkami finansowymi.

O standardzie i jakości życia gospodarstw domowych świadczy poziom wyposażenia mieszkań w podstawowe artykuły AGD, RTV oraz meble. W gospodarstwach domowych biorących udział w badaniach, co trzecie nie było zadowolone z poziomu zaspokojenia potrzeb w tym zakresie. Jedną z metod zaspokajania potrzeb jest realizowanie zapotrzebowania poprzez zakup dóbr najtańszych. Metoda ta obrana została przez 30% gospodarstw domowych. W grupie 186 podmiotów respondenci uważali, że ich potrzeby wyposażeniowe są realizowane w stopniu wystarczającym. W przypadku 5% gospodarstw bardzo wysoki poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie wyposażenia uzyskany został w wyniku oszczędności.

Najniższy poziom zaspokajania potrzeb wystąpił, w opinii respondentów, w zakresie kultury i rozrywki. W opinii 66% członków gospodarstw domowych potrzeby kulturalne i rozrywkowe nie były zaspokajane w wystarczającym stopniu. Co piąty respondent deklarował, że metodą na realizację tego rodzaju potrzeb jest zakup najtańszego asortymentu. Tylko nieliczna część badanej grupy (16%) twierdziła, że jej potrzeby kultury i rozrywki są zaspokajane w stopniu wystarczającym.

Kolejną grupą omawianą w trakcie badań były potrzeby edukacyjne. Udział gospodarstw, w przypadku których wystąpiło niepełne zaspokojenie potrzeb, był znaczny (34%). Co piąte gospodarstwo domowe deklarowało, że potrzeby w tym zakresie zaspokajane są w sposób wystarczający. Możliwe było to poprzez wyszukiwanie najtańszych na rynku ofert. Grupa 248 gospodarstw domowych dobrze oceniała poziom zaspokojenia potrzeb edukacyjnych. W blisko co dwudziestym gospodarstwie domowym potrzeby te były zaspokajane na wysokim i bardzo wysokim poziomie.

Analiza powyższych danych pozwala stwierdzić, że najniższy poziom zaspokajania potrzeb wystąpił w przypadku wyposażenia gospodarstw domowych w sprzęt RTV, AGD i mebli oraz w zakresie potrzeb kulturalnych

i edukacyjnych. W znaczącej grupie przypadków w celu zaspokojenia zapotrzebowania wykorzystywano metodę aktywnej adaptacji, czyli poszukiwania artykułów tańszych. W niewielu przypadkach respondenci oceniali poziom zaspokojenia potrzeb na bardzo wysokim poziomie.

Różnice w realizacji potrzeb w zakresie omawianych artykułów i dóbr występują w poszczególnych typach gospodarstw domowych (tabela 2).

W grupie 7% gospodarstw domowych pracowników zaspokajanie potrzeb w zakresie artykułów żywnościowych oraz środków czystości i higieny zostało ocenione na niewystarczającym poziomie. Duża część gospodarstw korzystała z zakupu dóbr najtańszych, aby zrealizować potrzeby choćby w stopniu wystarczającym. Wysoki poziom realizacji zapotrzebowania w artykuły spożywcze (4,2%) i higieniczne (3,5%) możliwy był dzięki oszczędzaniu. W odniesieniu do potrzeb z zakresu odzieży i obuwia, co dziesiąte gospodarstwo domowe oceniło, że potrzeby te nie były w pełni zaspokojone. Blisko co drugi ankietowany deklaruwał realizację tych potrzeb na dobrym poziomie. Najwyższy udział odpowiedzi wskazujących na niezadowolenie ze stopnia zaspokojenia potrzeb wystąpił w przypadku potrzeb kulturalnych (58%), wyposażenia mieszkań (28,7%), oraz usług edukacyjnych (26,6%). Co piąte gospodarstwo pracowników zaspokajało swoje potrzeby edukacyjne w stopniu wystarczającym dzięki oszczędnemu gospodarowaniu, zaś co drugie oceniło poziom zaspokojenia potrzeb edukacyjnych na poziomie dobrym. 7% gospodarstw musiało oszczędzać, by móc wyposażyć swoje mieszkanie.

Analizując dane zawarte w tabeli 2 można zauważyć, że zakup najtańszych dóbr w celu zaspokojenia potrzeb dotyczył w większym stopniu gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne niż gospodarstw pracowników. Co drugie gospodarstwo domowe deklaruowało, że zakupuje najtańsze artykuły spożywcze, środki czystości i artykuły higieniczne oraz odzież i obuwie, aby wystarczająco zaspokoić swoje potrzeby. Nie odnotowano ani jednego gospodarstwa zaspokajającego potrzeby na bardzo wysokim poziomie. Co trzecie gospodarstwo domowe oceniło poziom zaspokojenia potrzeb żywnościowych i odzieżowych jako dobry. Potrzeby kulturalne w opinii 3/4 respondentów były zaspokojone w niewystarczającym stopniu. Poziom realizacji zapotrzebowania w tym zakresie jako dobry oceniło niepełna 9% gospodarstw domowych. Znacznie lepiej gospodarstwa domowe oceniły zaspokajanie potrzeb edukacyjnych: duża część ankietowanych (50%) uznała, że poziom realizacji zapotrzebowania edukacyjnych jest dobry, a 7% badanych oceniło go jako bardzo dobry.

W gospodarstwach domowych rolników również dominowała metoda zakupu najtańszych produktów w celu realizacji zapotrzebowania. Co drugie gospodarstwo nabywało na rynku najtańsze artykuły żywnościowe, a także środki czystości i artykuły higieniczne. W 40% przypadków deklarowano zakup najtańszej odzieży i obuwia w celu zaspokojenia potrzeb w zadowalającym stopniu. Co trzecie gospodarstwo w ten sam sposób za-

spokajało potrzeby związane z wyposażeniem mieszkania, a co czwarte zaspokajało potrzeby edukacyjne. Niewiele ponad 5% rolników nie zaspokajało potrzeb żywnościowych na wystarczającym poziomie. Około 7% gospodarstw domowych nie realizowało w pełni zapotrzebowania na środki czystości i artykuły higieniczne. Jednak najniższy udział zaspokojenia potrzeb na zadowalającym poziomie wystąpił w przypadku potrzeb kultury i rozrywki. Ponad 65% respondentów oceniło, że nie są one wystarczająco zaspokajane. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w 7% przypadków potrzeby edukacyjne gospodarstw rolniczych są zaspokajane na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu gospodarowaniu. Udział ten jest najwyższy spośród wszystkich typów gospodarstw domowych. Taki rozkład jest wynikiem rosnącej roli edukacji oraz jej znaczenia w opinii mieszkańców obszarów wiejskich.

Tab. 2. Stopień zaspokojenia potrzeb, na jaki pozwalają średnie miesięczne wydatki w wybranych rodzajach gospodarstw w badanej populacji woj. lubelskiego (w %).

wydatki pozwalają na zaspokajanie następujących potrzeb:	A	B	C	D	E	F
PRACOWNIKÓW						
1. na nie wystarczającym poziomie	7,0	7,0	9,8	28,7	58,0	26,6
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	38,5	40,6	35,7	30,1	18,2	17,3
3. na dobrym poziomie	48,2	47,5	49,0	32,8	22,4	49,6
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	4,2	3,5	4,2	7,0	0,7	3,6
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	2,1	1,4	1,3	1,4	0,7	2,9
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
PRACOWNIKOW UŻYTKUJĄCYCH GOSPODARSTWO ROLNE						
1. na nie wystarczającym poziomie	8,8	3,5	7,0	36,8	75,4	28,6
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	54,4	50,9	54,4	29,8	14,0	14,3
3. na dobrym poziomie	33,3	43,9	35,1	28,1	8,8	48,2
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	3,5	1,7	3,5	3,5	1,8	1,8
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	0	0	0	1,8	0	7,1
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
ROLNIKÓW						
1. na nie wystarczającym poziomie	5,5	7,0	10,9	20,3	66,4	27,0
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	50,0	50,0	41,4	35,9	16,0	25,4

3. na dobrym poziomie	37,5	35,9	39,9	36,7	16,0	40,2
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	5,5	5,5	7,0	5,5	1,6	7,4
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	1,5	1,6	0,8	1,6	0	0
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
PRACUJĄCYCH NA WŁASNY RACHUNEK						
1. na nie wystarczającym poziomie	12,9	9,7	9,6	19,4	48,4	32,3
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	19,4	16,1	22,6	12,8	16,1	16,1
3. na dobrym poziomie	61,3	67,7	58,1	58,1	35,5	48,4
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	0	0	6,5	9,7	0	3,2
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	6,4	6,5	3,2	0	0	0
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EMERYTÓW I RENCISTÓW						
1. na nie wystarczającym poziomie	13,7	8,6	17,3	46,7	69,6	45,2
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	55,8	59,9	54,8	29,4	17,5	20,4
3. na dobrym poziomie	26,9	28,4	24,9	20,8	11,9	32,3
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	3,0	2,6	2,5	2,6	1,0	2,1
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	0,6	0,5	0,5	0,5	0	0
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
UTRZYMUJĄCYCH SIĘ Z NIEZAROBKOWYCH ŹRÓDEŁ						
1. na nie wystarczającym poziomie	33,3	33,3	33,3	57,2	81,0	42,9
2. w sposób wystarczający dzięki zakupom najtańszych produktów	38,1	47,6	33,4	23,8	14,2	33,3
3. na dobrym poziomie	23,8	14,3	33,3	19,0	4,8	23,8
4. na wysokim poziomie dzięki oszczędnemu wydatkowaniu pieniędzy	4,8	4,8	0	0	0	0
5. na bardzo wysokim poziomie, nawet bez wcześniejszych oszczędności	0	0	0	0	0	0
SUMA	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A – artykuły spożywcze, B – środki czystości i artykuły higieniczne, C – odzież i obuwie, D – wyposażenie mieszkań (meble, sprzęt AGD i RTV, i inne), E – kultura i rozrywka, F – potrzeby edukacyjne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badań.

Gospodarstwa domowe osób prowadzących działalność gospodarczą charakteryzują się najwyższym poziomem dochodów i wydatków, co umożli-

liwia im zaspokajanie potrzeb na wyższym poziomie. Na tle pozostałych typów gospodarstw wystąpił w tym przypadku najwyższy udział zaspokajania potrzeb na dobrym poziomie. Około 60% gospodarstw domowych wyraziło opinię, że zapotrzebowanie w artykuły spożywcze, środki czystości, odzież i obuwie oraz wyposażenie mieszkań jest realizowane w zadowalającym stopniu. Co drugie gospodarstwo prowadzące działalność gospodarczą w taki sam sposób oceniło realizację potrzeb edukacyjnych. Potrzeby kulturalne i rozrywkowe zaspokajane były w 1/3 gospodarstw na dobrym poziomie. Bardzo wysoki poziom realizacji zapotrzebowania wystąpił w 6,5% gospodarstw w zakresie artykułów żywnościowych oraz środków czystości i artykułów higienicznych. Najmniej zaspokojone były potrzeby kulturalne i rozrywkowe (50%). Potrzeby edukacyjne nie były wystarczająco zaspokajane w opinii 1/3 respondentów, przy czym znaczny jest udział odpowiedzi wskazujących na niepełne zaspokojenie potrzeb w zakresie wyposażenia mieszkań (19,4%). Co dziesiąte gospodarstwo nie do końca zaspokajało potrzeby związane z zakupem odzieży, obuwia oraz środków czystości. W co ósmym podmiocie potrzeby żywnościowe były realizowane niewystarczająco. Można przypuszczać, że taki rozkład wynika z nierównomiernego rozkładu dochodów tej grupy gospodarstw. Świadczy o tym wielkość omawianego wcześniej współczynnika Giniego ($G=0,41$).

Druga pod względem liczebności i wysokości dochodów przypadających na jedną osobę w gospodarstwie (wyliczonych indeksem Sena) jest grupa gospodarstw emerytów i rencistów. Co drugi decydent na niewystarczającym poziomie zaspokajał tam swoje potrzeby w zakresie usług edukacyjnych oraz wyposażenia mieszkania. W blisko 70% gospodarstw rencistów i emerytów potrzeby kulturalno-rozrywkowe zostały ocenione jako niezadowalające. Blisko co piąte gospodarstwo nie realizowało na odpowiednim poziomie potrzeb odzieżowych. W ponad 50% gospodarstw domowych nabywane były dobra i usługi najtańsze. W ten sposób w wystarczającym stopniu zaspokajano potrzeby z zakresu artykułów żywnościowych, środków czystości i higienicznych oraz odzieży i obuwia. Dzięki oszczędnościom w gospodarstwach charakteryzujących się najwyższym udziałem dochodów, pochodzących z rent i emerytur, wystąpiła nieliczna grupa decydentów deklarujących wysoki poziom zaspokojenia potrzeb.

Grupą, w której najwyraźniej zaznaczyło się niewystarczające zaspokajanie analizowanych potrzeb, była grupa gospodarstw utrzymująca się z niezarobkowych źródeł. Co trzecie gospodarstwo nie zaspokajało w pełni potrzeb z zakresu artykułów żywnościowych, środków czystości i artykułów higienicznych oraz odzieży i obuwia. Blisko 60% respondentów deklarowało, że potrzeby wyposażenia mieszkania były nie zaspokajane na wystarczającym poziomie. Potrzeby kulturalne i rozrywkowe w opinii 23,8% decydentów nie były realizowane zadowalająco. Wśród tej grupy gospodarstw domowych wystąpił najniższy – w porównaniu z pozostałymi grupami –

udział odpowiedzi wskazujących na dobry poziom zaspokojenia potrzeb. Podobnie jak w pozostałych przypadkach, duże znaczenie dla realizacji zaopieczowania miały zakupy najtańszych produktów.

W celu przystosowania się do zaistniałych warunków gospodarstwa domowe mogą obierać różnorodne strategie. Jedną z nich jest wybór postawy aktywnej, charakteryzującej się poszukiwaniem w zaistniałych warunkach różnego typu rozwiązań. Inną metodą jest próba zaspokajania potrzeb poprzez nabywanie najtańszych na rynku dóbr i usług. Aktywność gospodarstw przejawia się tu zarówno poprzez podejmowanie na rynku dóbr i usług działań, nakierowanych na poszukiwanie towarów i punktów sprzedaży, jak i poprzez niepoddawanie się zaistniałej sytuacji, nierezygnowanie z konsumpcji, a, co za tym idzie, brak redukcji potrzeb. Redukcja potrzeb jest również działaniem adaptacyjnym, ma jednak charakter pasywny.

We wszystkich typach gospodarstw domowych najniższy poziom zaspokojenia potrzeb wystąpił w zakresie kultury i rozrywki. Przypuszczać można, że jest to wynikiem likwidacji wielu domów kultury, ograniczania roli strażnic OSP i zaniku kół wiejskich zainteresowań. Główną rozrywką w gospodarstwach domowych jest oglądanie telewizji. „Telewizor jest głównym medium łączącym Polaka ze światem” (Czapiński, Panek 2006 s. 190). Wśród badanych osób jedynie 1,6% ankietowanych nie posiadało odbiornika telewizyjnego. Otrzymane wyniki mogą jednak sugerować, że ta forma spędzania wolnego czasu nie jest niezadowolająca i że być może respondenci poszukują nowych, aktywniejszych form spędzania wolnego czasu.

Wnioski

Podstawowym zadaniem gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb jego członków. Realizacja tego celu została utrudniona w efekcie zmian, które rozpoczęły się na obszarach wiejskich w roku 1989 i były wynikiem ogólnopolskich przemian ustrojowych, odczuwalnych zarówno dla wiejskich, jak i miejskich gospodarstw domowych.

Wiejskie gospodarstwa domowe, ze względu na swoją specyfikę, znalazły się w trudniejszej sytuacji niż gospodarstwa miejskie. W wyniku wielu trudnych wyborów i decyzji gospodarstwa musiały przyjąć odpowiednią strategię, by przystosować się do nowych warunków.

Jedną z aktywnych metod adaptacyjnych jest zwrócenie się w stronę samozaopatrzenia i samoobsługi w sytuacji braku możliwości zdobycia dodatkowych funduszy. Dane zgromadzone w trakcie przeprowadzonych badań wskazują, że poziom wykorzystania samozaopatrzenia i samoobsługi był w poszczególnych gospodarstwach zróżnicowany. Najistotniejsze było jednak to, że gospodarstwa podejmowały jakiegokolwiek działania zmierza-

jące do poprawy standardu życia. Po okresie stagnacji i bierności nastąpiły działania aktywne i poprawne.

Istotnymi elementami, które również wskazują na aktywność ekonomiczną gospodarstw domowych, były próby podejmowane w zakresie realizacji potrzeb. Działania te, to w głównej mierze poszukiwania najtańszych dóbr, jak również oszczędne wydawanie pieniędzy, mogące zaspokoić choć w najniższym stopniu zaistniałe potrzeby. Takie działania podejmowano w asortymencie artykułów spożywczych, środków czystości i artykułów higienicznych oraz odzieży i obuwie.

Wszelkiego rodzaju działania podejmowane przez gospodarstwa domowe w celu podniesienia poziomu zaspokajania potrzeb, czy zwiększenia dochodów, są działaniami pozytywnymi. Wskazują na próby perspektywicznego myślenia i podejmowania decyzji zmierzających do podnoszenia standardu i jakości życia. W ich wyniku możemy również mówić o dobieraniu metod adaptacyjnych do zmieniających się warunków zewnętrznych.

Analizując strukturę dochodów gospodarstw domowych przy uwzględnieniu ich źródła, można zauważyć wpływ formy aktywności obieranej przez gospodarstwo. Analiza ta wskazała na pobudzenie aktywności w tym zakresie oraz na fakt poszukiwania nowych źródeł dochodów, czego przykładem jest niewielka liczba gospodarstw, osiągających przychód z jednego źródła (łączenie dochodów).

Dla pobudzenia i umocnienia aktywnych działań adaptacyjnych gospodarstw domowych niezbędna jest pomoc – zarówno ze strony państwa, jak i różnorodnych jednostek oraz instytucji. Pomoc taka mogłaby polegać np. na doszkalanii w zakresie zdobywania środków finansowych na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej. Jej ważnym elementem mogłaby być inicjatywa podejmowana w zakresie pomocy społecznej (pomoc doraźna). Mogłaby także obejmować przekazywanie czynników wytwórczych gospodarstwom domowym (np. trzody chlewnej, nawozów, materiałów siewnych). Zasoby te mogłyby stanowić zaczątek prowadzonej działalności lub też być pomocą w istniejącym gospodarstwie. Celem takich czynności byłaby więc pomoc długookresowa, motywująca do podejmowania działań, a nie ograniczania się wyłącznie do konsumpcji i postaw roszczeniowych.

Streszczenie

Gospodarstwo domowe funkcjonuje w celu realizacji różnorodnych funkcji. Jedną z nich jest zaspokajanie potrzeb wszystkich osób je tworzących. Głównym celem opracowania była prezentacja odczuć respondentów związanych z zaspokajaniem potrzeb gospodarstwa w obszarze 6 grup towarowo – usługowych. Analiza ta poprzedzona została prezentacją struktury i poziomu wydatków wiejskich gospodarstw domowych z obszaru województwa

lubelskiego. Wykorzystany materiał empiryczny pochodził z grupy 621 gospodarstw domowych.

THE STRUCTURE OF EXPENCES IN COMPARISON WITH SATISFACTION OF NEEDS OF RESPONDENTS ON THE EXAMPLE OF LUBELSKIE PROVINCE

Key words: household, expences, need(s), satisfaction of needs.

Summary

A household exists in order to perform various functions. One of them consists in satisfaction of its all members' needs. The main objective of this paper was to present the feelings of the respondents connected with satisfaction of needs of a household in the area of 6 goods and service groups. This analysis was preceded by the presentation of the structure and levels of expences of agricultural households of the Lubelskie Province. The empirical material used in this paper comes from 612 households.

Literatura

1. *Budżet gospodarstw domowych w 2003 roku*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2004.
2. Czapiński J., Panek T. 2000 (red.), *Diagnoza społeczna 2005. Warunki i jakość życia Polaków*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Warszawa.
3. Kwasek M. (2002), *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, Studia i Monografie nr 111, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa.